DEBRECENI EGYETEM FOLIA URALICA DEBRECENIENSIA 23.
FINNUGOR NYELVTUDOMÁNYI TANSZÉK DEBRECEN, 2016

Ismertetések – Reviews – Katsauksia – Рецензии

Eira Söderholm: Kainun kielen grammatikki
Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1408.
Helsinki 2014. 363 l.
ISBN 978-952-222-607-5

1. A kvén nép és nyelve ezidáig leginkább a finn szociolingvisztika figyelmét keltette fel. A tudomány érdeklődése a revitalizációs törekvések intenzívvé válásától, az 1980-as évek második felétől fordult feléjük, és azóta is leginkább angolul és finnül olvashatunk róluk. A magyar (vagy magyarul is publikáló kutatók) elsősorban szociolingvisztikai vagy revitalizációs szempontból vizsgálták ezt a nyelvet, de sok esetben a kvén csak példa volt a sámi és a meänkieli mellett a nyelvélénkítő törekvések bemutatására.

Mivel nemcsak az átlagemberek, de még a nem kifejezetten ezzel a témával foglalkozó nyelvészek is keveset tudnak róluk, érdemes pár szóval bemu-

tatni a népet. A kvéneknek igen régi történelmük és hagyományaik vannak, ugyanis a nyelvet beszélő csoport már az 1600-as évek óta él Észak-Norvégia jól körülhatárolható részén, s a róluk írt (sokáig egyetlen, néprajzi jellegű) monográfia definíciója szerint úgy határozhatjuk meg őket, mint nyelvi és történelmi kisebbséget, melynek kultúrája a finn kultúrán, nyelvük pedig a finn nyelven alapszik (Saressalo: *Kveenit. Tutkimus erään pohjoisnorjalaisen vähemmistön identiteetistä*. 1996: 15).

A kvén balti finn nyelv, nyelvészeti szempontból a finn peräpohjai nyelvjárásához áll közel. Leíró szempontból *likikieli,* azaz egyike a finnhez közel álló nyelveknek. A kvénhez legközelebb a Svédországban beszélt meänkieli és a karjalai állnak, illetve annak variánsai Oroszországban (erről ld. Takács Judit: *A kvének mai nyelvpolitikai helyzetéről.* Folia Uralica Debreceniensia 22: 255–278, ill. *A kvén revitalizáció legújabb lépései* c. cikkét a FUD jelen számában).

Ma ez a nyelv egyike Norvégia öt nemzeti kisebbségi nyelvének, ezt a státuszt 1998-ban nyerte el. Fontos mérföldkő volt ez a revitalizációs törekvéseik során: jogokat és lehetőségeket jelentett a kvénül beszélők számára. A következő nagy lépést a 2005-ös önálló nyelvként való elismerés jelentette: ez a dátum a kvén nyelvi önállóság szimbóluma lett. A revitalizációs törekvések csúcspontjaként, eddigi legnagyobb nyelvészeti teljesítményeként jelent meg 2014-ben a kvén nyelv első teljes leírása, a *Kainun kielen grammatikki* a nyelvről korábban már sokat publikáló Eira Söderholm tollából.

A szerző a Tromsøi Egyetem finn nyelv és kultúra tanszékének docense, aki finn szakos tanulmányai után elsőként kezdett finnt tanítani az északnorvégiai Alta (kvénül Alattio) általános iskolájában 1979-ben. Ekkor még az ott élő finn eredetű kisebbség anyanyelvként csak finnt tanulhatott. Söderholm a kvén nyelvvel kapcsolatban 1983 óta publikál, tanulmányait elsősorban a kvénlakta területek hely- és vízneveiről, illetve a nyelv szókincséről írta. Az egyetemen 2006-ban indult kvén nyelvi kurzusok miatt szükségessé váló tananyagokat is ő készítette el, és kiemelkedő a szerepe a nyelvjárások leírása és az irodalmi nyelv létrehozása és a sztenderdizáció terén. Fontos lépés volt, hogy az utóbbi években a kvénről már kvénül írt – kialakította tehát a nyelv szaknyelvi-hivatalos stílusát, amelyet a most ismertetett kötetben is használ.

2. A *Kainun kielen grammatikki* jelentősége túlmutat a hagyományos nyelvleírásokén. Bár a grammatika a kvén nyelv első részletes és hivatalos leírása, szimbolikus jelentősége ennél is nagyobb: a kvén önálló nyelvként

való hivatalos többségi (norvég állami) elismerése után a nyelvi önállóság kézzel fogható jelképe lett.

Szimbolikus jelentőségén felül a kötetben számos, a nyelv történetében kiemelkedő fontosságú és revitalizációhoz nélkülözhetetlen jelentőségű lépést tettek meg. Ezek közül is az egyik leglényegesebb, hogy az e kötetben való használat révén válhat (és remélhetőleg válik) véglegessé a nyelv belső neve, a *kainu,* ez ugyanis önelnevezésükhöz hasonlóan sokáig kérdéses volt. A 2005-ös hivatalos elismeréskor norvégul a *kvensk* elnevezést kapta a nyelv, de saját nyelvű elnevezését hosszú ideig egyetértés hiányában nem véglegesítették, a *kainu* ~ *kven* ~ *kvääni* ~ *kvääna* ~ *kvääna* alakok ingadozást mutattak. A kérdés annyira alapvetőnek számít, hogy a kötet első fejezete rögtön ezt tisztázza (17–21).

A kötet fontos abból a szempontból is, hogy ez a kvén irodalmi nyelv, a *kirjakainu* első, monográfia terjedelmű megjelenése, azaz ez az első kvén irodalmi nyelven írott tudományos kötet, továbbá ebben jelenik meg legkiforrottabban a kvén nyelvészeti szaknyelv is. Eltérés azonban a korábbi nyelvleírásokkal kapcsolatban, hogy a szerző igen nagy figyelmet fordít a nyelvjárási eltérésekre rögzítésére, számos esetben a ragozott névszói és igealakok között két vagy akár három lehetséges variációt is megad (81–85).

3. A kötet 11 fejezetre oszlik. Az első, bevezető rész 5 alfejezetében a nyelvvel kapcsolatos alapinformációkat találjuk a nyelv nevéről és korábbi részleges leírásairól, a grammatika megszületésének körülményeiről, a kvén nyelvjárásokról, az irodalmi nyelv kialakításának menetéről, illetve a szakirodalmi előzményekről és mintákról.

Az 1.3. fejezetben a kötet születésének körülményei kapcsán a szerző az irodalmi nyelv kialakításakor tapasztalt nehézségekről írt (22–25). Az elsőként felmerülő kérdés az volt, kell-e egyáltalán külön sztenderd a kvénnek, vagy megfelel a finn irodalmi nyelv, de korábban felmerült az is, hogy a kvénnek és a Tornio folyó völgyében beszélt finn nyelvváltozatnak, a meänkielinek legyen közös nyelvi normája. Végül az önálló irodalmi nyelv létrehozása mellett döntöttek, amely a legtöbbek által beszélt és írásbeli előzményeket korábban már felmutató porsanki nyelvjárás Pyssyjokiban használatos változatán alapul.

Az irodalmi nyelv kialakítása körüli kérdések leírása átvisz a nyelvjárások témaköréhez, melyet a szerző hosszasan elemez (25–30). A kvén nyelvjárásokat 16 szempont szerint vizsgálta és megállapította, hogy nagyon hasonlítanak egymáshoz, különbség elsősorban a Kelet-Finnmarkban beszélt porsanki és a Tromsø környékén beszélt raisi között van.

Bár a kötetnek jelentős szakirodalmi előzményei vannak, ezeket csak viszonylag röviden érinti Söderholm. A nagyobb terjedelmű és fontosabb művek közül Johan Beronka a kvén Porsanki (norvégul Porsanger) és Vesisaari (no. Vadsø) környékén beszélt nyelvjárásáról írott munkáját és Anna-Riitta Lindgren disszertációját emeli ki. Ezek mellett számos kisebb, egy-egy részjelenséget leíró tanulmányt említ előzményként, ám meglepő módon ezek között nem említi sem saját, kvén témájú írásait, sem pedig az ismertetett monográfia megjelenéséig egyetlennek számító kvénekről írott monográfiát (Lassi Saressalo: *Kveenit. Tutkimus erään pohjoisnorjalaisen vähemmistön identiteetistä*), de Leena Huss elsősorban a nyelvhalál visszafordításának lehetőségére koncentráló, de a kvének akkori helyzetének és nyelvi állapotának leírását is közlő monográfiája sem jelenik meg az előzmények között *(Reversing Language Shift in the Far North. Linguistic Revitalisation in Northern Scandinavia and Finland).*

Megadja, mely finn, számi és norvég alapműveket, grammatikákat tekinti mintájának, ezek: *Iso suomen kielioppi*, *Samisk grammatikk*, *Norsk referansegrammatikk*, *Suomen lauseopin perusteet.* Úgy tűnik, hogy a szerző célja is ezekhez hasonló mű, a kvénkutatások alapművének létrehozása volt, s ez esetben fontos volna az összes kutatási előzményt, szakirodalmat bemutatni. A szakirodalmakra azonban csak szövegközi utalásokat találunk a kötetben, nincs a monográfia végén irodalomlista, ami további kutatások kiinduló bibliográfiájaként szolgálhatna. Ez a kvénről való általános tájékozódást jelentősen megnehezíti és igencsak szokatlan egy átfogó jellegűnek szánt, alapozó mű esetében.

A szerző a monográfia következő fejezetében (33–62) először röviden bemutatja a kvén nyelvi rendszer minden szintjét, érinti a hangtant és a helyesírást, a szótagszerkezeteket és a hangsúlyt, a szószerkezeteket és a mondattani sajátságokat, majd a következő fejezetekben az egyes részterületeket részletesen is elemzi. A szerző feladata e téren kettős: egyrészt leírja az adott nyelvi szintet, másrészt pedig kialakítja az ehhez tartozó terminológiát is.

Söderholm törekszik a pontos és részletes leírásra, emiatt azonban túl aprólékos lesz a nyelvi jelenségek bemutatása (maga a tartalomjegyzék is 11 oldalasra nyúlt és számos alpontja miatt igen nehezen áttekinthető).

A kötetben egy térkép és 62 táblázat található, a monográfia tankönyv jellegét pedig tovább erősíti, hogy a szerző az egyes fejezetekhez tartozó fő fogalmakat keretezéssel is kiemeli. Nagyon hiányzik azonban (a szakirodalomlistán kívül) a kötet végéről egy szakszómutató, amely a kötetben való keresést is segítené. Annál is inkább fontos lenne ez, hiszen új terminusokról van szó, melyeket korábban nem vagy nem ilyen értelemben használtak.

4. A kötet elé szerzője több célt is tűzött: szeretné, ha a monográfia a jövőben alapvető szakirodalomként és tananyagként is használható lenne, fő célját pedig így fogalmazta meg a monográfiáról írott ismertetésében: „Kainun kieli on erittäin uhanalainen kieli, ja grammatikin ensisijainen ja perimmäinen tarkoitus on auttaa kainun kielen säilymistä ja kehittymistä. Grammatikin ilmestymisellä on suuri symboliarvo kaikille kainulaisille riippumatta siitä, osaavatko he kainun kieltä tai aikovatko he sitä oppia: se on konkreettinen osoitus siitä, että heillä on oma kieli, että kainun kieli on olemassa.” [1]

Úgy vélem, a *Kainun kielen grammatikki* a szerzőnek ezeket a célkitűzéseit feltétlenül teljesíti, és hibáival, hiányosságaival együtt is hatalmas eredmény a nyelv leírása terén, jelentősége pedig alapvető a nyelvtanítás és a kvén revitalizációja szempontjából.

TAKÁCS JUDIT

[1] http://www.kvenskinstitutt.no/2014/12/kainun-kielen-grammatikki-kielen-ittenaisyyden-symboli/
„A kvén rendkívül veszélyeztetett nyelv, és a grammatika elsődleges és legalapvetőbb célja, hogy segítse megőrizni és fejleszteni a nyelvet. A grammatika megjelenésének nagy szimbolikus jelentősége is van minden kvén számára, függetlenül attól, hogy beszél-e kvénül vagy szeretné-e megtanulni: konkrét jele ez annak, hogy saját nyelvük van és a kvén nyelv létezik.” (Saját fordításom, T. J.)